

одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних, що зовнішні суспільно небезпечні наслідки у вигляді шкоди здоров'ю та фактичного розладу здоров'я.

1. Коржаківський М. Й. Кваліфікація злочинів. Навч. посіб. – К., 2002. 2. Кучу В. Н. Преступлення проти життя і здоров'я: вопросы кваліфікації - Х. Київ, 1995. - с. 43. 3. Девелє М. Определение степени тяжести телесных повреждений // Законность. - 1975. - № 7. 4. Дурманов Н. Д. Понятие телесных повреждений по советскому уголовному праву // Советское государство и право. 1956. - № 1. - с. 83-90. 5. Дурманов Н. Д. Ответственность за телесные повреждения по советскому уголовному праву // Провешеник. 1964. - с. 67. 6. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості телесних ушкоджень. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1991р. 6. – Інформаційний центр «Лігва» при Міністерстві України. - база «Закон».

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА: ПОНАТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

С. Я. ЛИХОДА

Данная научная статья посвящена изучению одного из институтов Особенной части уголовного права, а именно преступлений против безопасности населения. Приступая к рассмотрению, автор ставит перед собой задачу выявить основные тенденции в развитии законодательства, регулирующего эти преступления, по мнению автора статьи, с целью обосновать их определение, которое содержится в Римском Статуте Международного уголовного суда.

This scientific article is devoted to the problem of the institutes of criminal law – the crimes against safety of humanity. These crimes are commented. The most full and well defined definition of the crimes against safety of humanity is in the Rome Statute of the International Criminal Court.

Держава і право є найбільш важливими і складними для вивчення і розуміння інститутами сучасної правової системи. Якщо право асоціюється із справедливістю і гуманітними приписами, які визначають фактично міру свободи людини в суспільстві то однією із основних функцій сучасної держави є забезпечення безпеки людини. Сам тому право характеризується не тільки як особливий різновид соціальних норм, а і як результат відображення соціальної діяльності, який обумовлює конкретний рівень безпеки у суспільстві.

Відмінність правових від інших соціальних норм полягає в тому, що норми права мають по відношенню до всіх учасників суспільної взаємодії, незалежно від їх волі, бажання, майнового чи соціального становища, а також громадянства, що є особливою актуальністю в умовах існування та розвитку мета-соціальних утворень, які, по-суті, виконують роль державних утворень. Одним із прикладів таких сучасних держав є Європейський Союз, який об'єднує суверенні держави, сам має ознаки такого феномену як держава існування Європейського Союзу як державного утворення неможливе без іншого феномену, який виступає як його обов'язкова ознака, а саме – права Європейського Союзу.

В зв'язку із тим, що право фіксує не лише статус громадянства (міру його права відповідальності), встановлюючи межі його свободи, але і статус державних органів (межі і можливості здійснення їх діяльності), то у своєму вишні на суспільні від-

© ЛИХОДА София Яковна – доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

но воно покликане виступати як система нормативних приписів, які визначають відповідні межі, правила поведінки суб'єктів правовідносин, якими є не тільки конкретні особи, а і держави, державні органи, державні організації та інституції.

В цьому зв'язку норма права як така, що визнається як окремою особою, так і державою і цілому (стандарт поведінки особи в суспільстві і стандарт поведінки держави по відношенню до держави стосовно інших держав) стає заборезованою при усвідомленні її обов'язковості не лише правового регулювання, а і безпеки певних суспільних відно-

3 практичної точці зору важливо також відмітити, що функціонування будь-якої держави є наслідком взаємодії великої кількості інтересів особи (економічних, політичних, культурних, моральних тощо), які взаємодіють собою природно рушійну силу на шляху визначення гармонійного стану суспільства, яке оптимально враховує інтереси різних окремих осіб, окремих соціальних груп, і, як результат, інтереси цього людства в цілому.

Разом із тим слід звернути увагу, що діалектичну протилежність права як явищу «можливому» взаємодіють формою практичної реалізації і «неможливому» в норми права поведінки. Проблема взаємодії норм права і правова діяльність в межах забезпечення безпеки людства має не стільки теоретичне, скільки практичне значення. Правовідносини в даній сфері виникають, змінюються і припиняються лише підставі юридичних фактів, пов'язаних із діяльністю державних органів, які представляють інтереси конкретних держав. Особливості подібних фактів полягають в тому, що, внаслідок інтересу конкретних держав, вони можуть потягти за собою (або титнувати) конкретні правові наслідки. Але існують певні складнощі у їх встановленні, тому що іноді практично дуже важко довести причетність конкретної особи до таких обставин.

Укладення завдання забезпечення безпеки людства в сучасних умовах призводить до того, що використання правових норм стосовно все більшої зовнішньої чинності встановлюється рамок (меж) можливої поведінки суб'єктів права, а також процедур вчинення розслідувань між ними. При цьому проблема вирішення міжнародних конфліктів, які призводять до загроз безпечі людства, часто зводиться до покарання окремих осіб, а не до встановлення істини і спрямування зусиль на забезпечення завдання, яке полягає в недопущенні подібної ситуації в майбутньому.

В цьому зв'язку необхідно сприйняти правові положення, які б забезпечували гармонізацію національного законодавства будь-якої країни з інтересами світового права.

1. Кожна країна повинна прийняти такі законодавчі норми, які дозволяють б кваліфікувати суспільно небезпечні діяння проти людства як злочинні.
2. Кожна країна може вимагати, щоб діяння вважались злочинними, якщо вони здійснені проти неї на території іншої держави.
3. Для скорочення до мінімуму втрати від злочинної діяльності і збільшення до максимуму ризику покарання за участь в подібній діяльності сторони мають здійснювати збір і обмін інформацією в глобальних масштабах про злочини проти людства, які готуються.

Ці ідеї знайшли відображення в теорії академіка РАН В. С. Нерсесянца, який пропонує розглядати державу і право як необхідні форми свободи людей, які забезпечують їх формальну рівність (лібертарно-юридична концепція розуміння) права і держави¹.

Новий тип держави в межах розвитку лібертарно-юридичної концепції можна співвіднести з ефективним типом держави. Вихідним принципом для визначення ефективності діяльності такої держави є принцип поваги до прав особи, забезпечення прав і свобод окремої особистості при врахуванні інтересів всього соціуму².

В зв'язку із тим, що для держави право є інструментом впорядкування і підтримання раціональності суспільної життєдіяльності, став гармонізації відносин між особистістю і державою в питанні безпеки може бути досягнутий шляхом реалізації принципу пріоритету права в суспільстві.

Пріоритет права означає:

- 1) **посідання** загальнолюдських цінностей (свобода, збереження життєвоважливих цінностей і права (нормативність, рівність всіх перед законом), забезпечення випливаючих з них цінностей держави;

- 2) **необхідність** правового об'єднання будьяких рішень державних органів, якщо члени заборони на конкретні дії особи.

В зв'язку з цим наступним вихідним принципом ефективної держави може бути прийнятий рівності захищеності людини і суспільства.

Але крім проблеми забезпечення безпеки окремої особи, окремої держави або цінності. Безпека людства є передумовою безпеки кожної окремої держави, кожної окремої особи.

Під безпекою людства слід розуміти такий стан, за якого відсутня загроза виникнення умов для існування населення земної кулі тощо. В КК України 2001 року вперше злочини проти безпеки людства виділено в окремий розділ. Крім злочинів проти безпеки людства в цьому розділі (Розділ XV Особливої частини КК України) містяться норми про злочини проти миру та міжнародного правопорядку. На нашу думку, злочини проти миру і злочини проти безпеки людства слід розглядати як діяння, які посягають на один об'єкт – безпеку людства, адже саме безпека людства і означає мирне існування людства. Термін «міжнародний правопорядок» в контексті аналізу окремих юридичних складів злочинів, які містяться в диспозиціях ст. 436-447 КК України також охоплюється поняттям «безпеки людства», адже саме правопорядок є способом врегулювання міжнародних правовідносин та діяльності держав та їх вищих посадових осіб, за допомогою якого і досягається такий стан, який ми називаємо «безпека людства». Іншими словами, порушення міжнародного правопорядку та порушення миру неминуче призведе до порушення (або створить загрозу порушення) безпеки людства. Ці три терміни тісно пов'язані між собою, і, на нашу думку, найбільш універсальним з них є термінологічний зворот «безпека людства».

Особливістю вказаної Групи злочинів є їх зв'язок із міжнародним кримінальним правом, за яким ці діяння також визнаються злочинами. Поява у КК цієї Групи злочинів безпосередньо пов'язана із багаторічним зусиллям святоїшого співтовариства щодо виділення міжнародному кримінальному праву групи найбільш небезпечних щодо виділення встановлення особливих умов відповідальності за їх винчнення (незалежно від того, чи є дії порушенням внутрішнього права країни, в якій винчнено злочин, а також від місця винчнення злочину, поширення на них юрисдикції Міжнародного кримінального суду тощо).

Основним джерелом норм про такі злочини у міжнародному праві є статут Нюрнберзького (1945 р.) і Токійського (1946 р.) військових трибуналів, статут міжнародних кримінальних трибуналів по Югославії (1993 р.) і Руанді (1994 р.), численні конвенції і резолюції ООН¹.

І хоча окремі автори, наприклад М. Харнонок вважають, що злочинами проти безпеки людства є діяння юридичні склади яких передбачені в диспозиціях ст. ст. 439-442 КК України (застосування зброї масового знищення, розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення, експорт, імпорту), відповідальність за які передбачена в ст. ст. 436-447 КК України.

При визначенні кола суспільно небезпечних діянь, які створюють загрозу безпеці людства, на нашу думку, за основу слід брати положення Римського Статуту (Римський Статут Міжнародного кримінального суду)² як найбільш універсальний нормативний міжнародний акт, який має на відміну від інших вказаних статутів постійний характер і в якому в найбільш систематизованому вигляді передбачені ознаки діянь, які складають злочин безпеки людства.

Саме в Римському Статуті дається дефініція цієї категорії злочинів – це найважчі злочини, які погрожують загальному миру, безпеці і благополуччю. Крім того, Міжнародний кримінальний суд є постійно діючим органом, метою діяльності якого є не тільки притягнення до відповідальності осіб, винних у винчненні найбільш серйозних злочинів проти безпеки людства, а і доповнення національних систем кримінального ув'язнення.

До злочинів проти безпеки людства слід віднести такі групи злочинів: генцид, злочини проти людяності, військові злочини, злочини агресії.

Під генцидом розуміються діяння, які посягають у відношенні окремих осіб, спричинення окремих особам тілесних ушкоджень, створення умов, непридатних для життя, виморення дітонародження, передача дітей з одної групи в іншу. Від злочинів проти окремої особи чи окремих осіб генцид вирізняється за ознакою мети. Метою генциду є повне або часткове знищення будь-якої національності, етнічної, расової чи релігійної групи. Слід відмітити, що в диспозиції ч. 1 ст. 442 КК України практично дослівно відтворено текст ст. 6 Римського Статуту.

До злочинів проти людяності Римський Статут відносить широкі кола діянь, які в КК України передбачені в інших розділах. Крім того, в Римському Статуті до цієї групи діянь відносяться злочини, відповідальність за які в КК України не передбачена (наприклад, насильницьке зникнення людей, агресія, ряд злочинів сексуального характеру, депортація, знищення поневолення). В контексті Римського Статуту відповідальність за ці та ряд інших діянь проти цивільного населення як за злочини проти безпеки людства передбачена у вигляді, коли такі діяння носять широкомасштабний або систематичний характер. В інших випадках, очевидно, подібні суспільно небезпечні діяння слід кваліфікувати як злочини проти особи.

До військових злочинів відносяться діяння, які порушують положення чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. Відповідальність за окремі із цих діянь передбачена в статтях, що містяться в розділі XV Особливої частини КК України і вважаються злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а ряд злочинів містяться в статтях, які розташовані в розділі XIV Особливої частини КК України, так звані «Військові злочини». На нашу думку, в Римському Статуті та в положеннях чотирьох Женевських конвенцій передбачена відповідальність за більш широкі кола суспільно небезпечних діянь, ніж в розділах XIX і XX Особливої частини КК України.

Що стосується злочинів агресії, то Міжнародний кримінальний суд буде здійснювати юрисдикцію щодо таких діянь тоді, коли буде прийняте положення, яке буде містити дефініцію цього терміну.

Таким чином, все вищесказане дає нам можливість дати дефініцію злочинів проти безпеки людства, до злочинів проти безпеки людства слід віднести суспільно небезпечні діяння, які посягають на загальнолюдські цінності, визнані такими святою спільнотою, на міжнародний правопорядок, мир і відповідальність за які передбачена в Римському Статуті Міжнародного кримінального суду, інших міжнародних нормативних актах, а також в КК України.

¹ Нерезежні В.С. Общая история права и государства – М., 1999. – С. 244. ² Тейганов О.А. Право, государство и безопасность личности в условиях информативной

но – електронної середі // Государство и право. – 2004. – № 11 – С. 34-38. 3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 6-те вид., переробл. та доповн. За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К., 2009. – С. 10. 4. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник. – К.: Юрінком інтер, 2005. – С. 519-520. 5. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник. – К.: Юридична думка, 2004. – С. 617-621. 6. Международный уголовный суд: проблемы, дискуссии, поиск решений. – М., 2008. – С. 247-360.

О.Ю. НАТАЛІЧ

ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМАТИКА ВИВЧЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ПОНЯТЬ ТА СИСТЕМИ

По мнению автора статьи, в процессе осуществления реформирования уголовного права в Украине недостаточно внимания уделяется его источникам. Одной из причин недостаточной теоретической разработки данной проблемы является многозначность и нечеткость самого понятия источника права, ее недооценка и ограниченность, которая касается и определения понятия и системы источников уголовного права. Непризнание и игнорирование некоторых из них приведет к снижению эффективности уголовного права, а также к беспорядку в их системе.

In opinion of author of the article, in a process realization the reformation of criminal law in Ukraine is not enough attention spared his sources. One of reasons of insufficient theoretic developments this problem are polisemanticity and unclearness concept sources of criminal law. Nonrecognition and ignoring few of them will result in the decline of effectiveness norms of criminal law, and also to disorder in their system.

Одне з соціальних призначень держави полягає у регулюванні відносин у суспільстві. Держава регулює такі відносини за допомогою певних правил поведінки загальної характеру, які прийнято називати нормами права. Демократичні перетворення відбулися в нашій країні, прийняття Конституції України (1996 р.), курс на проведення правової реформи обумовили перегляд традиційних уявлень юридичної науки радянського і сучасного періоду про право і його джерела, у тому числі джерела такої галузі, як кримінальне право.

Розглядаючи об'єктивне право, необхідно одним з перших розглянути питання джерела права. Походження самого цього терміну пов'язують із творчістю Тита Лівія, який, вказуючи у своїй історії Риму на закони XII таблиць, сказав, що ці закони становлять джерело всього публічного і приватного права.

Найчастіше під джерелами права вчені-правники розуміють ті форми, в яких закріплюються загальнообов'язкові правила поведінки, тобто правові норми, які, однак, не, складають об'єктивне юридичне право. Тобто, під джерелами права слід розуміти форми об'єктивізації правових норм, які служать ознаками їхньої обов'язковості в даному суспільстві і в даний час. Не слід плутати поняття джерела права, як загальнообов'язковості правової норми, з поняттям джерела, як засобу пізнання права з поняттям історичного пам'ятника, в цьому розумінні вказаний термін вживають історичних та історико-правових науках. Ці поняття можуть збігатися, але цей збіг випадковий і не впливає з їхньої суті.

© НАТАЛІЧ Олена Юрійівна – аспірантка Київського Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова

Конституція має найвищу юридичну силу і приймається на основі Конституції (ст. 8 Конституції). Вона визначає загальні принципи та систему управління державою, виявлення її місця в суспільстві.

З метою забезпечення основних свобод людини Конституція 1997 р. (далі – Конституція) передбачила в Конституційно-адміністративному Суді з правом здійснювати тлумачення та здійснювати йому на розгляд вимоги громадян на звернення до нього з приводу вирішення проблем, пов'язаних з виконанням та використанням умов визначених Конституцією.

У теорії права глибоко досліджені С. Л. Зівса, В. Самолука, В. Філіп та ін.

Дослідження проблематики і було частиною ряду робіт багатьох вчених. Це може бути лише загальний огляд множинності джерел права, а не повноцінне дослідження, присвячене комплексному вивченню.

Разом з тим залишається нез'ясованою роль та значення джерел права в Україні, судової практики.

Немає в теорії права чіткого джерела права, що впливає на формування правових норм радянських вчених до цього часу недооцінка цього питання (1981) було опубліковано дослідження, в яких розглядалися положення зрозумілого джерело віддавали перевагу іншому, а саме інше вважалося другою основою в теорії протидієборства в теорії діаметрально протилежних форм права. Природно, що джерелами права слід розуміти ті форми, які представляють собою протилежного лагера, в яких здійснюється законності та законності.

Третьюю особливістю є непослідовність. Держава радянського періоду в умовах радянської держави. Тому поняття «джерело права» Проблема розуміння відношення системи